

УДК 316.614-057.87(043.3)
DOI: 10.31732/2663-2209-2022-70-173-179

КРОСКУЛЬТУРНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ МОНЕТАРНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ ПОЛЬЩІ ТА УКРАЇНИ

Олена Никоненко¹

¹К.псих.н., доцент, заступник завідувача кафедри психології ВНЗ “Університет економіки та права “КРОК”, м. Київ, Україна, e-mail: nikonenkoev@krok.edu.ua, <https://orcid.org/0000-0002-0794-7905>

CROSS-CULTURAL STUDY OF PSYCHOLOGICAL PECULIARITIES OF STUDENTS MONETARY SOCIALIZATION IN POLAND AND UKRAINE

Olena Nykonenko¹

¹Ph.D. (Psychology), Professor, Department of Psychology, University “KROK” Kyiv, Ukraine, e-mail: nikonenkoev@krok.edu.ua, <https://orcid.org/0000-0002-0794-7905>

Анотація В статті представлено емпіричне дослідження психологічних особливостей монетарної соціалізації студентів Польщі та України. Складні та неоднозначні перетворення в нашому суспільстві пов'язані, перш за все, з економічною кризою внаслідок пандемії та війни, монетарною політикою країни обумовлюють необхідність підготовки економічно компетентних випускників вищої школи, здатних самостійно та відповідально вирішувати питання, пов'язані з грошима. Раціональні монетарні уявлення універсальні та застосовуються у всіх сферах життєдіяльності, в умовах же переорієнтації української економіки на ринкові цінності молода людина без адекватної фінансово-економічної орієнтації, без умінь ефективного оперування грошима не може вважатися підготовленою до життя та праці особливо в кризових умовах. На основі структурно-функціональної моделі монетарної соціалізації студентської молоді та встановлені наступні її компоненти: когнітивний, афективний, поведінковий, моральнісний. В ході дослідження виявлені психологічні особливості компонентів монетарної соціалізації студентської молоді в залежності від соціально-економічних умов життя та етнокультурного чинника. В ході дослідження виявлені психологічні особливості компонентів монетарної соціалізації студентської молоді в залежності від соціально-економічних умов життя та етнокультурного чинника. Особливістю змісту когнітивного компоненту студентів Польщі є відсутність деструктивних уявлень про гроші. Вони не схильні переоцінювати та недооцінювати функції гроші, що сприяє їх швидкій та вдалій адаптації в сфері монетарних відносин. Студентам із західноєвропейських країн властива моральнісно-позитивна оцінка грошей, натомість для студентської молоді з України – моральнісно-негативна оцінка.

Ключові слова: економічна соціалізація, монетарна соціалізація, монетарні уявлення, монетарна поведінка, моральнісні монетарні уявлення.

Формули: 0, рис.: 3, табл.: 0, бібл.: 10

Abstract. The article presents an empirical study of the psychological characteristics of monetary socialization of students in Poland and Ukraine. Complex and ambiguous transformations in our society are primarily associated with the economic crisis as a result of the pandemic and war, the country's monetary policy necessitate the preparation of economically competent high school graduates who are able to independently and responsibly solve issues related to money. Rational monetary ideas are universal and applied in all spheres of life, while in the conditions of reorientation of the Ukrainian economy to market values, a young person without an adequate financial and economic orientation, without the ability to effectively manage money cannot be considered prepared for life and work, especially in crisis conditions. Psychological features of the components of monetary socialization of student youth depending on the socio-economic living conditions and ethno-cultural factor are identified in the course of the study. The peculiarity of the content of the cognitive component of Polish students is the absence of destructive ideas about money. They are not inclined to overestimate and underestimate the functions of money, which contributes to their rapid and successful adaptation in the field of monetary relations. Students from Western European countries are characterized by a morally positive assessment of money, while for students from Ukraine – a morally negative assessment.

Keywords: economic socialization, monetary socialization, monetary representations, monetary behavior, moral monetary representations.

Formulas: 0, fig.: 3, tabl.: 0, bibl.: 10

Постановка проблеми. Монетарну соціалізацію можна трактувати як складний процес входження людини в монетарну сферу суспільства, в результаті якого людина, формуючи відповідні соціально-психологічні властивості стає повноправним суб'єктом монетарних відносин [1;2;3;4]. Процес монетарної соціалізації студентів є важливим напрямом професійного та особистісного розвитку студентської молоді. З періодом студентства пов'язаний початок економічної активності, під якою науковці розуміють включення людини у самостійну виробничу діяльність, початок трудової біографії[7;5]. До найважливіших чинників монетарної соціалізації молоді можна віднести соціально-економічні умови життя та соціально-культурний фактор, що полягає у впливові типу економіки та виробничих відносин, який притаманний певному суспільству на формування монетарних уявлень [5;8;10]. Тому постає необхідність вивчення психологічних особливостей монетарної соціалізації представників різних країн.

Аналіз досліджень і публікацій. У науці створені теоретичні передумови до вирішення проблем монетарної соціалізації молоді. Чимало наукових досліджень присвячено вивченню грошей як фактору економічної соціалізації (Г. Авер'янова, К. Девіс, І. Зубіашвілі, Р. Тейлор); особливостям ставлення особистості до грошей на різних вікових етапах (Л. Карамушка, О. Семенов, А. Стросс, Б. Стейсі, О. Ходакевич); розвитку економічного мислення в процесі засвоєння монетарних уявлень в різному віці (К. Данзігер, Р. Саттон, А. Фернам, Г. Ферт); впливу соціально – демографічних чинників на формування монетарних уявлень (Л. Магрудер, Г. Маршалл, М. Сігал, А. Фернам, Д. Швальб); методам вимірювання монетарних настановлень (В. Байлі, П. Вернімонт, Х. Голдберг, В. Лім, О. Меллан, Т. Мітчелл, Т. Танг, Д. Темплер, А. Фернам, С. Фітцпатрік, Н. Форман), при цьому потрібно підкреслити відсутність погодженої позиції щодо

феномену монетарної соціалізації особистості в цілому, її особливостей у юнацькому віці, зокрема.

Формулювання цілей статті. Метою статті є порівняльний аналіз психологічних особливостей компонентів монетарної соціалізації студентів Польщі та України.

Виклад основного матеріалу дослідження. В ході дослідження була обґрунтована структурно-функціональна модель монетарної соціалізації студентської молоді та встановлені наступні її компоненти: когнітивний, афективний, поведінковий, моральнісний.[3;4;9;10]

Когнітивний компонент монетарної соціалізації становлять повсякденні та наукові уявлення особистості про фінансову систему та про своє місце в системі монетарних відносин. Дослідження когнітивного компоненту монетарної соціалізації, здійснювалось за допомогою: «Шкала монетарних уявлень» (К. Ямаучі, Д. Темплера в модифікації А. Татарко), анкети економічної поінформованості (А. Журавльова, А. Купрейченко). [3]

Афективний компонент монетарної соціалізації являє собою почуття та переживання людини щодо такого явища економічної дійсності як гроші. Для дослідження афективного компоненту монетарної соціалізації використовувалися: проективна методика «Незавершені речення» (модифікація М. Семенова), методика «Рівень співвідношення цінності та доступності» (модифікація О. Фанталової) [4].

Поведінковий компонент монетарної соціалізації студентської молоді складається з патернів монетарної поведінки та норми поведінки щодо грошей. Дослідження поведінкового компоненту монетарної соціалізації здійснювалось за допомогою методики дослідження економічної свідомості (А. Журавльова) (питання №9, №33).

Моральнісний компонент монетарної соціалізації являють собою моральнісні уявлення про гроші та моральні норми, що регулюють монетарну діяльність суб'єктів

в суспільстві. Дослідження моральнісного компоненту передбачало використання опитувальника «Моральнісна оцінка грошей» (О. Горбачової та А. Купрейченко) [4].

Вибірку дослідження склали студенти різних університетів України (201 особа) та студенти Лодзинського політехнічного університету (м. Лодзь, Польща, 55 осіб).

На підставі порівняння результатів дослідження студентської молоді України

та Польщі можна стверджувати про деякі відмінності в когнітивному компоненті їх монетарної соціалізації (рис. 1). Найбільш поширеними серед студентів з Польщі є такі монетарні уявлення: «Гроші – матеріальні потреби» (32% вибірки від загальної дисперсії), що відповідає першому фактору (F1), «Гроші – влада» (22% дисперсії) – другий фактор у виборці студентів Польщі (F2); «Гроші – безпека» (20% дисперсії), що є третім фактором (F3).

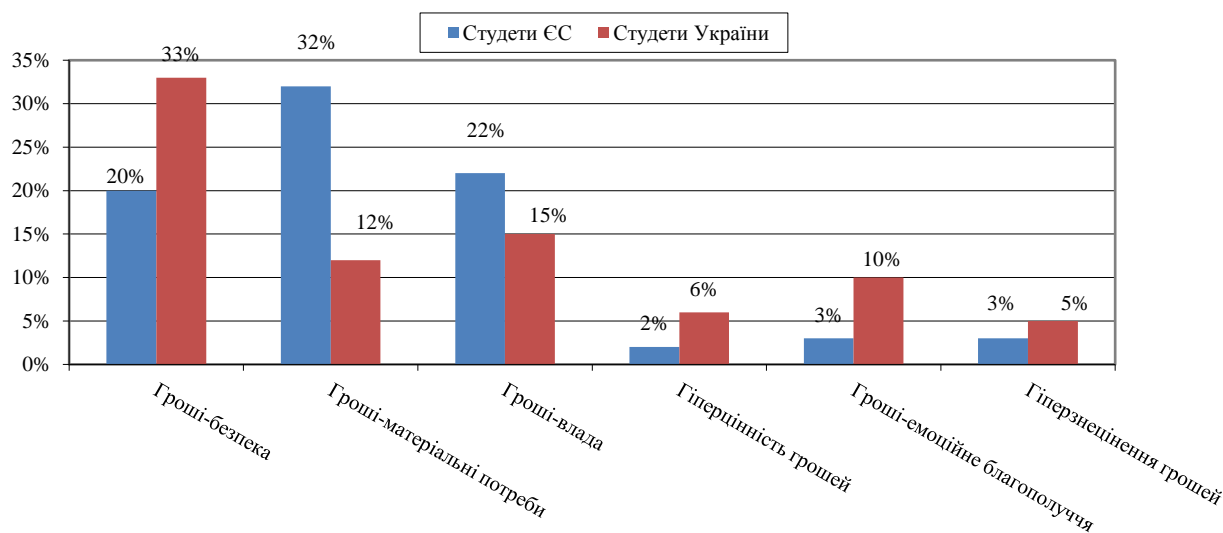

Рис 1. Особливості прояву типів монетарних уявлень студентів України та Польщі (% дисперсія)

На нашу думку, ці особливості детерміновані умовами, що склалися в країнах ЄС з розвинутою ринковою економікою. Студенти з країн Євросоюзу в меншому ступені схильні економити кошти, в своїх уявленнях більше орієнтуються на витрачання грошей на задоволення матеріальних та соціальних потреб. Дані факторного аналізу свідчать, що в свідомості європейських студентів поняття «гроші» в меншому ступені, ніж в українських студентів пов'язане з поняттям «безпека» (33% та 20% відповідно), що можна пояснити стабільністю економіки країн Євросоюзу та високим рівнем матеріального забезпечення студентської

молоді. Також менше прагнення до збереження грошей студентів-європейців в порівнянні зі студентами-українцями пов'язано з тим, що соціальна зрілість в Україні настає набагато раніше за країни ЄС (раніше з'являється перша стабільна робота, раніше одружуються). Тому можна підсумувати, що студенти з України більш відповідальні в фінансовому плані.

Натомість, у студентів з Польщі в більшій мірі виражений тип монетарних уявлень «Гроші – влада». Відповідно у польських студентів більш виражене уявлення про те, що гроші потрібно вкладати у власний саморозвиток, а згодом й примножувати за рахунок інвестицій.

Отже, вони є більш активними за студентів з України в плані зміни власного фінансового становища.

Студенти з Польщі менш схильні, ніж студенти-українці, пов'язувати гроші з емоційним благополуччям (фактор «Гроші – емоційне благополуччя» 3% й 10% від загальної дисперсії відповідно). Отже, вони в меншому ступені схильні розглядати явища монетарної сфери через призму

власних емоційних переживань. Ця особливість пояснює й те, що витрати коштів студентів-європейців носять скоріше раціональний характер, а ніж емоційний.

Вплив етнокультурних та соціально-економічних чинників на процес монетарної соціалізації студентів підтверджується даними дослідження її емоційного компонента (рис. 2)

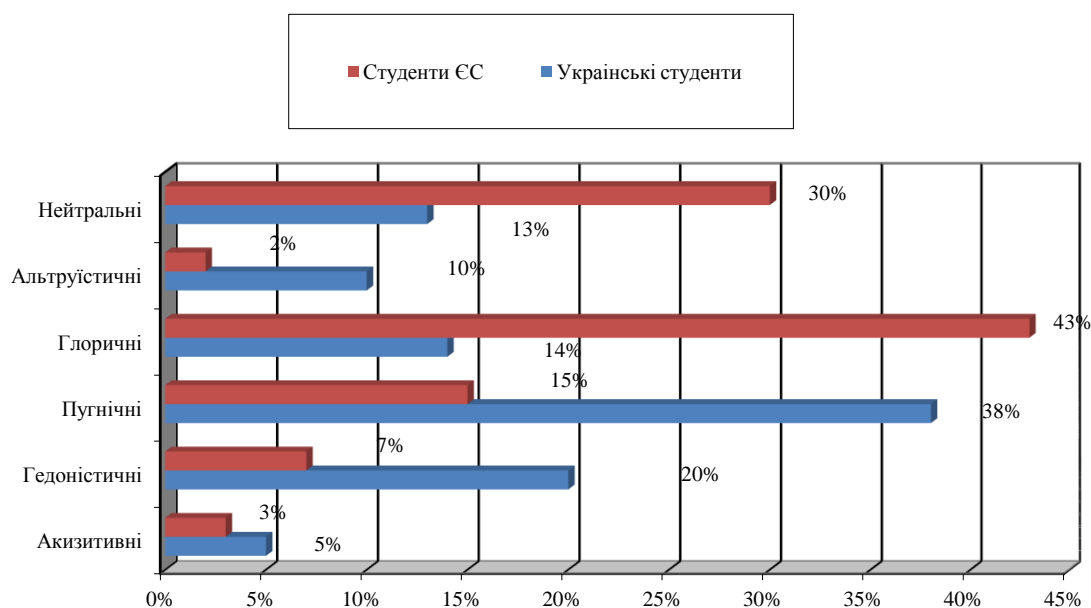

Рис 2. Особливості афективного компоненту монетарної соціалізації студентів України та Польщі

Як видно з рис 2, найбільше для студентів з Польщі характерні глоричні емоції (43% респондентів) та нейтральні емоційні реакції щодо грошей (30% респондентів). Натомість для українських студентів ці типи емоційного реагування майже не притаманні – 14% та 13% респондентів відповідно ($t = 2,13$ $p \leq 0,05$). Поряд з цим для студентів з України більш властиві ($t = 1,99$, $p \leq 0,05$) пугнічні емоції щодо грошей (38% опитаних) та гедоністичні емоційні реакції (20% досліджуваних).

Таким чином, представники європейської студентської молоді більш схильні відчувати гордість та власну перевагу у зв'язку з володінням грошима,

тоді як українці – радість та піднесення. З іншого боку студентам з ЄС властиве роздратування у зв'язку з відсутністю грошей, що стимулює їх до діяльності та пошуку способів їх заробітку. Навпаки українські студенти в ситуації відсутності грошей відчують негативні емоційні переживання, що блокують діяльність (страх, тривога) або призводять до помилок в діяльності (гнів). Вищеописані відмінності детерміновані в основному соціально-економічними умовами, що склалися в розвинутому суспільстві з високим рівнем соціального захисту населення й де відсутня гостра потреба в грошах. Цим можна пояснити нейтральне емоційне ставлення до грошей третини

європейських студентів. Разом з тим неможливо виключати вплив етнокультурного чинника. Так, за даними досліджень етнопсихологів, українці більш емоційні в порівнянні з північно-західними народами (поляки, німці, чехи), яким притаманні раціонально-вольові риси. Емоційне сприйняття світу українцями стосується й монетарної сфери. Специфічна емоційна чутливість властива українцям дозволяє відчувати весь спектр негативних та позитивних емоцій до грошей. Неможливо не відмітити відмінність у прояві альтруїстичних емоцій щодо грошей у студентів з України (10% респондентів) та Польщі (всього 2% респондентів, $t = 2,8$, $p \leq 0,01$). Ці відмінності спричинені насамперед поширенням індивідуальної благочинності в українському суспільстві, тоді як в західноєвропейському суспільстві існують державні фонди захисту населення відрахування, в які здійснюють громадяни Польщі.

В ході дослідження поведінкового компонента монетарної соціалізації студентів Польщі та України були встановлені наступні відмінності. Суттєво відрізняються розповсюдження мотивів використання грошей й серед українців в порівнянні з громадянами ЄС. Так, серед студентів з країн ЄС найбільш поширені створення депозитів (78% опитаних $t = 2,83$, $p \leq 0,01$), тоді як всього 29% українців віддають перевагу цьому способу використання грошей, що, на нашу думку, з різним ступенем довіри до банківської системи в країнах Євросоюзу та в нашій країні. Також розповсюдженими серед студентів з Євросоюзу є розширення бізнесу (58% респондентів з ЄС й 33% – з України, $t = 2,04$, $p \leq 0,05$), що свідчить більшу їх в порівнянні з українцями активність в монетарній сфері в плані примноження власних статків. Натомість серед українців досить популярним способом вкладання грошей вкладання грошей (26% досліджуваних, $t = 2,17$, $p \leq 0,05$) залишається покупка золота, валюти, цінних речей, що було типовою стратегією

монетарної поведінки для Радянського Союзу. Таким чином, відбувається наслідування моделей монетарної поведінки від батьків вже молодим поколінням українців. Культурними відмінностями можна пояснити й більше поширення альтруїстичних форм використання грошей українцями в порівнянні з громадянами ЄС. Українські студенти більш схильні жертвувати грошей та допомагати близьким матеріально (20% й 24% досліджуваних з України й 8% й 6% респондентів з Євросоюзу, $t = 2,45$, $p \leq 0,05$), що заохочується перш за все українською культурою.

Дослідження моральнісного компоненту монетарної соціалізації здійснювалось за методикою О. Горбачевої, А. Купрейченко, що спрямована на визначення типів моральнісної оцінки грошей.

У ході дослідження були встановлені відмінності в моральнісній оцінці грошей студентів України та Євросоюзу, які відображені на рис. 3.

Значимими за t-критерієм Стьюдента є відмінності в моральнісно-позитивній оцінці грошей. Так, 33% студентів з ЄС мають позитивні моральнісні уявлення про гроші. Натомість лише 11% студентів-українців ($t = 3,02$, $p \leq 0,001$) пов'язують гроші з такими моральними поняттями як «добро», «справедливість», «відповідальність». Студенти з нашої країни також більш схильні до моральнісно-негативної оцінки грошей (12% респондентів з України й 5% респондентів з Польщі, $t = 2,26$, $p \leq 0,05$).

Ці відмінності можна пояснити соціокультурними й навіть релігійними особливостями західноєвропейського та східноєвропейського суспільств, в соціальному просторі яких сформувалися протилежні погляди на матеріальні блага. Так, в західноєвропейському суспільстві заохочується матеріальне збагачення, а заробляння грошей чесною працею є богоприйнятною справою.

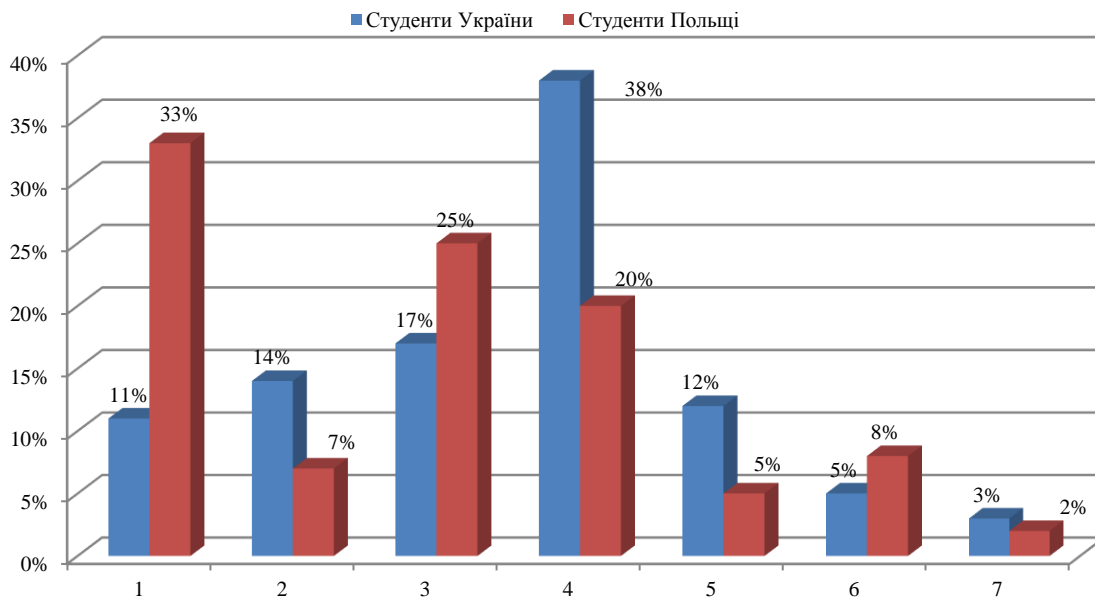

Рис 3. Процентне співвідношення типів моральної оцінки грошей студентів України та Польщі

Натомість в традиційній православній культурі поширені уявлення про гроші як про «корінь зла», асоціюються з духовним падінням людини. Уявлення про гроші як джерело соціальної несправедливості закріпилося в радянські часи. Відмова від користування грошима мала стати запорукою створення безкласового суспільства.

Таким чином, негативні моральні уявлення про гроші в нашій країні розвивалися протягом багатьох поколінь й характерні для сучасної молоді.

Також в порівнянні із західноєвропейськими країнами, для студентської молоді в Україні більш характерні морально-невизначені уявлення (14% респондентів з України та 7% з Польщі, $t = 2,18$, $p \leq 0,05$) та морально-конфліктні уявлення (38% респондентів з України та 20% з ЄС, $t = 2,03$, $p \leq 0,05$). Ці особливості можна пояснити зміною соціально-економічних орієнтирів в нашому суспільстві, інтеграцією в західноєвропейський культурний простір. Реакцією на зміни у сучасній українській молоді є виникнення гострих моральних протиріч в уявленнях про гроші або моральної маргінальності, пасивного прийняття домінуючих в

суспільстві монетарних моральних уявлень.

Висновки. В ході дослідження виявлені психологічні особливості компонентів монетарної соціалізації студентської молоді в залежності від соціально-економічних умов життя та етнокультурного чинника. На основі порівняльного аналізу особливостей компонентів монетарної соціалізації студентів Польщі та України можна зробити наступні висновки:

- особливістю змісту когнітивного компоненту студентів Польщі є відсутність деструктивних уявлень про гроші, лише 3% схильні переоцінювати та недооцінювати функції гроші, що сприяє їх швидкій та вдалій адаптації в сфері монетарних відносин;

- західноєвропейська студентська молодь в більшій мірі орієнтована на витрачання коштів (20% респондентів, $t = 2,06$, $p \leq 0,05$), аніж українська (10% досліджуваних);

- студентам із західноєвропейських країн властива морально-позитивна оцінка грошей, натомість для студентської молоді з України – морально-негативна оцінка.

Література:

1. Карамушка Л.М. Ходакевич О.Г. Ставлення до грошей: вітчизняний та зарубіжний досвід досліджень. Актуальні проблеми психології. Т. 1: Соціальна психологія. Психологія управління. Організаційна психологія : зб. наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. К. : Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України, 2006. Ч. 17. С. 81–85.
2. Зубіашвілі І. К.; Слободяник Н.В. Психологічні особливості становлення монетарної культури особистості. In: The VIII International Science Conference «Impact of modernity on science and practice», April 6-7, 2021, Madrid, Spain. 193 p. 2021. p. 142.
3. Никоненко О. В. "Дослідження моральнісного компонента монетарної соціалізації студентської молоді." Організаційна психологія. Економічна психологія 4 (11) (2017): 70–78.
4. Никоненко, Олена Вікторівна. "Дослідження когнітивного компоненту монетарної соціалізації студентської молоді." Психологічний часопис 1 (2017): 88–99.
5. Сингаївська І.В. Шеремет К.О. Психокорекція монетарних установок особистості. Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: матеріали III Міжнародної конференції (м. Київ, 2-3 грудня 2021 р.). К.: Університет "КРОК", 2021. - <https://conf.krok.edu.ua/SRE/SRE-2021/paper/view/873>
6. Chen H, Volpe RP (1998) An analysis of personal financial literacy among college students. *Financ Serv Rev* 7(2):107–128. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.392.4650&rep=rep1&type=pdf>
7. Damian, L. E., Negru-Subtirica, O., Domocus, I., & Friedlmeier, M. (2019). Healthy financial behaviors and financial satisfaction in emerging adulthood: A parental socialization perspective. *Emerging Adulthood*. <https://doi.org/10.1177/2167696819841952>.
8. Deenanath, V., Danes, S. M., & Jang, J. (2019). Purposeful and unintentional family financial socialization, subjective financial knowledge, and financial behavior of high school students. *Journal of Financial Counseling and Planning*, 30(1), 83–96. <https://doi.org/10.1891/1052-3073.30.1.83>.
9. Furnham A. Children's views regarding possessions and their theft / A. Furnham, S. Jones // *J. of Moral Education*. 1987. 16. N 1. P. 18–30.
10. Lusardi A, Mitchell OS (2011a) Financial literacy and planning: implications for retirement wellbeing. In: Mitchell OS, Lusardi A (eds) *Financial literacy: implications for retirement security and the financial marketplace*. Oxford University Press, Oxford, UK, pp 17–39.